

Oldtidens økologi

En økokritisk læsning af *Gilgamesh*

Lukas Ballin, Roskilde Gymnasium

HUM

Projekt Forskerspire 2019

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Problemformulering og formål	4
Afgrænsning	4
Teori & metode	4
Udførelse	5
<i>Budget</i>	6
Pilotanalyse	6
Konklusion og perspektivering	8
Tak	9
Litteraturliste	10
<i>Bøger og tidsskrifter:</i>	10
<i>Internetmateriale:</i>	11
Bilag 1	12
<i>Budget</i>	12
Bilag 2	13
<i>Pilotanalyse</i>	13

Indledning

Hvordan forholder vi os til en trussel, der er så materiel, at vi ikke bare kan tænke den væk? Klimakrisen har i det seneste årti fremprovokeret en mængde litteratur og litteraturteori, som beskæftiger sig med en grundlæggende erfaring af materialiteten som autonom og den menneskelige idéverden som ikke partout overlegen. Vi kan kalde dette en tilnærmelsesvis anti-anthropocentrisme, der groft sagt gør op med den poststrukturalistiske opfattelse af verdens beskaffenhed som et produkt af menneskelige fortællinger. Den er et opgør med traditionen for menneskeforherligelse, som har ekskluderet alt andet og - mener hardcore økokritikere - foranlediget klimakrisen.¹ Sammen med en række teorier af mere filosofisk karakter går dette fokusskifte i litteraturen og litteraturstudierne under betegnelsen "Den materielle vending" (Skiveren & Gregersen, 2016). Jeg interesserer mig meget for litteratur og har altid gjort det. Jeg mener, at litteraturen rummer et potentiale for en omkalfatring af sansningen og tænkningen, og det er den energi i fortællingerne og poesien, der altid har beriget mig. Jeg synes, det er enormt forfriskende og berettiget at se litteraturen som åben over for verden og ikke hermetisk lukket om sig selv. Især tænker jeg på åbenheden over for den *fysiske* verden, som jo begribeligvis er umulig at undsige sig helt. Professor Timothy Morton mener, at ligesom man kan blotlægge en teksts race- eller kønsopfattelse, bør man kunne uddrage ligeså meget om en teksts natursyn ved at læse den med et bestemt fokus (Morton, 2019). Dette fokus går under navnet økokritik og er den del af materialitetsteoriene (som også rummer krops- og teknologiorienterede retninger), der beskæftiger sig med natur, klima og miljø - det vi i klassisk forstand kan kalde omgivelserne. Økokritikken har primært beskæftiget sig med og er blevet knyttet til samtidslitteraturen.² Det er klart, at økokritikken nødvendigvis er banebrydende, hvis den er defineret af et opgør med specifikke romantiske idéer, der har hersket siden Kant.³ Det er den bare ikke - man kan argumentere for, at meget af økokritikken viderefører denne idealisme (Morton, 2019).⁴ Derfor ønsker jeg at lave et projekt, som ved at udfordre antagelsen om økokritikken som banebrydende forsøger at bruge økokritikken på et værk fra oldtiden. Både for at vise, at det i den grad lader sig gøre og for at berige den moderne økokritik.

¹ Den norske filosof Arne Næss var for eksempel garant for den såkaldte dybdeøkologi, som bestræbte sig på en økocentrisk tilgang til natur- og kulturstudierne (Næss, 1976).

² Godt nok beskæftigede den oprindelige økokritik i 1990'erne (primært i USA og England) sig med tidligere tiders litteratur, fx amerikansk "nature writing" eller engelsk romantik, men den gik ikke længere tilbage end dette.

³ Eksempelvis mener filosofen Quentin Meillassoux, at post-kantiansk filosofi er karakteriseret ved "korrelationisme" - idéen om at ting kun eksisterer i mødet med den menneskelige bevidsthed (Meillassoux, 2010).

⁴ Min definition af økokritik vil jeg komme mere ind på under afsnittet "Teori og metode".

Problemformulering og formål

Denne synopsis tager udgangspunkt i den overordnede problemformulering:

Hvordan repræsenteres forholdet mellem menneske og omverden i Gilgamesh, og findes der et økologisk potentiale i et så gammelt værk?

Derudover ønsker jeg, hvis det viser sig relevant, at diskutere og perspektivere til oldtidens natursyn, som det kommer til udtryk i andre værker. Afslutningsvist vil jeg vurdere *Gilgamesh* i perspektiv til aktuel økokritik. Formålet er at stille flere nuancer og perspektiver til rådighed for den moderne økokritiske litteraturvidenskab.

Afgrænsning

Jeg har valgt at analysere et værk, der regnes som verdens første litterære værk (Mitchell, 2004), nemlig det 4000 år gamle babylonske epos *Gilgamesh*.

Der eksisterer danske eksempler på historisk forankrende tilnærmelser inden for økokritikken, for eksempel ved at se på H.C. Andersens (Bøgh-Thomsen, 2017) eller Kingos natursyn (Flinker, 2016), men jeg ønsker at tage skridtet videre (eller længere tilbage) til en tid, hvor litteratur knap nok var et begreb, som vi kender det i dag. Især dette faktum besværliggør læsningen; valget af en blot lidt nyere tekst ville have gjort arbejdet nemmere, men jeg mener ikke, det ville have været radikalt nok, da der er noget at indhente for økokritikkens historiske forankring.

Derudover er *Gilgamesh* udkommet i dansk oversættelse i 2019.⁵ Den er oversat fra akkadisk af assyriologen Sophus Helle og hans far, digteren Morten Søndergaard. Det er denne version, min analyse vil tage udgangspunkt i.

Teori & metode

Min metode i læsningen af *Gilgamesh* vil være økokritisk. Den simpleste og derfor bredest favnende definition af økokritik blev formuleret af forfatterne til bogen *The Ecocriticism Reader*:

“ecocriticism is the study of the relationship between literature and the physical environment”

(Glotfelty & Fromm, 1996, xviii). Året inden forsøgte litteraturprofessor Lawrence Buell at definere økologisk litteratur som overholdende følgende fire dogmer:

⁵ Ukendt: *Gilgamesh*, 2019.

1. The nonhuman environment is present not merely as a framing device but as a presence that begins to suggest that human history is implicated in natural history. [...]
2. The human interest is not understood to be the only legitimate interest. [...]
3. Human accountability to the environment is part of the text's ethical framework. [...]
4. Some sense of the environment as a process rather than as a constant or a given is at least implicit in the text. (Buell, 1995, 7-8)

Kort sagt skulle litteraturen altså repræsentere naturen værdigt og selvstændigt og helst med en direkte etisk rammesætning. Udgangspunktet var økocentrisk. Dermed fokuserede de på naturen frem for kulturen, men problematiserede ikke selve skellet mellem de to. Senere har samme Buell sporet en ny generation økokritik, som er mindre normativ i sit udgangspunkt og mere æstetisk og kritisk orienteret. Den problematiserer i højere grad vores begreb om naturen og er ikke bange for at være sociocentrisk (Bøgh-Thomsen, 2015). Man kan sige, at de to generationer er hhv. naturcelebrerende og naturproblematiserende. Det er i forlængelse af sidstnævnte generation, jeg vil udføre min læsning. Det har jeg valgt, fordi *Gilgamesh* ikke selv forholder sig til en distinkt og uomskiftelig natur⁶ og derfor vil være lidet oplagt som motiv for en økocentrisk læsning. Derudover vil min fremgangsmåde være kvalitativ og begrænse sig til dette ene værk. Det har jeg valgt for at præsentere en dybdegående læsning af *Gilgamesh*. Selvom jeg kvantitativt ville kunne dataindsamle bredere og måske konkludere generelle tendenser for oldtidens litterære værker, vurderer jeg, at en udtømmende kvalitativ læsning i højere (eller dybere) grad kan stille økokritiske nuancer til rådighed for nutidens litteraturstudier.

Udførelse

I min læsning af *Gilgamesh* vil jeg inddrage en stor mængde teori, og derfor vil meget af arbejdet bestå i at læse. I min analyse af *Gilgamesh* vil jeg først redegøre for mit valg af værket som oplagt økokritisk empiri. Derefter vil jeg inddele min læsning i forskellige overskrifter, hvor jeg under hver læser *Gilgamesh* med fokus på et bestemt tema. Det er altså ikke en kronologisk gennemgang af værket, jeg vil levere, men snarere en gennemgang af temaer, som fylder meget i *Gilgameshs* økologi, og som jeg vil forsøge at udtømme. I min pilotanalyse slår jeg forskellige temaer an, som findes opsummerede i afsnittet "Konklusion og perspektivering". Herudover ønsker jeg at perspektivere til andre af oldtidens eller antikkens værker, hvis de viser sig værd at sammenligne med mine konklusioner for *Gilgamesh*. Til slut vil jeg opsummere mine konklusioner og

⁶ Se min pilotanalyse.

perspektivere yderligere til vores samtids økokritik, hvilket jo er forskningsprojektets væsentligste ærinde. Jeg regner med, at projektet vil kræve cirka tre måneder at gennemføre.

Budget

I udførelsen af projektet skal jeg bruge penge til bøger, både i form af min primære kilde (*Gilgamesh*), teori og perspektiverende værker. Udover bøgerne på min litteraturliste kan jeg ikke forudse præcis, hvilke bøger jeg kommer til at skulle erhverve, da forskellig teori vil presse sig på i løbet af læsningen. Desuden vil jeg ansætte en studentermedhjælper, som kan hjælpe med at indsamle og afdække relevant materiale. Jeg vil også leje et kontor, hvor der er ro til fordybelse. Derudover kommer jeg til at have transportudgifter, når jeg skal mødes med mine forskerkontakter eller andre forskere for sparring. Se bilag 1 for budget.

Pilotanalyse

I bilag 2 findes en mere dybdegående version af min pilotanalyse, så hvis nogle af de kommende pointer ønskes uddybet, henviser jeg til bilag 2. Derudover bør min pilotanalyse ikke betragtes som en selvstændig analyse, men snarere som en slags guide til et fremtidigt forskningsprojekt og et belæg for, at *Gilgamesh* rummer en klar økokritisk relevans.

Allerede i de første linjer af det 4000 år gamle babylonske epos *Gilgamesh* får vi præsenteret vores hovedperson af samme navn som én med en vis indsigt: "Det var ham, der så Dybet, jordens fundament,/ der kendte vejene og forstod alt" (s. 15, v. 1). Baggrunden er, Gilgamesh på side 130 lader sig nedsænke i "Verdensdybet", hvor han finder en plante, der kan gøre ham yngre. Samme plante bliver dog stjålet og ædt af en slange. At det er jorden, der besidder denne livskraft, og at det er et dyr, der stjæler den, er karakteristisk for værket som helhed. Den fysiske verden i *Gilgamesh* er dybt mystisk, men denne egenskab transcenderer aldrig i ren abstraktion - altid er den indeholdt i fysikken selv.

Naturens⁷ rolle er i *Gilgamesh* dynamisk: Guderne kan inkarnere dens fænomener, den kan være fortryllet eller mørk, farlig og tilbagetrukket. Det er måske dette forhold, der gør det svært at samle omverdenen i ét begreb. Men måske bliver det på den måde også sværere at distancere sig fra naturen og betragte den som en orden, der kan holdes på afstand.

⁷ Jeg bruger for nemheds skyld begrebet "natur", selvom det ikke nævnes i *Gilgamesh*. Se også pilotanalysen i bilag 1 for en uddybning af *Gilgameshs* naturbegreb.

At *Gilgamesh* ikke opererer med et stringent naturbegreb, betyder imidlertid ikke entydigt, at det kulturelle opererer i idyllisk samkvem med naturen uden nogen idé om hieraki. *Gilgamesh* er ekspansiv og styrer sin by, Uruk, med hård hånd - så hård, at guderne er nødt til at kreere hans modstykke, Enkidu, for at modvirke *Gilgamesh* og skabe balance. Idéen om balance synes generelt at være meget væsentlig i *Gilgamesh* og måske for polyteistiske kulturer som sådan. Også dette spor ville en mere udtømmende læsning kunne følge.

Gilgamesh og Enkidu bliver venner, og de tager ud på en mission for at udtømme cederskoven, som bevogtes af monsteret Humbaba. Men det er ikke kun en fortælling om to virile venner, der repræsenterer kulturen og vil fælde alle cedertræer. Det er også to mennesker, der har brug for massiv hjælp fra guderne, og det er en fortælling om at ofre noget for at få noget igen.

Naturfænomenerne modarbejder også sig selv: Solguden hjælper heltene, mens stormguden hjælper Humbaba. Denne konstante dialektik viser, hvordan *Gilgamesh* bestandigt undsiger sig dikotomier og i stedet opererer i et grænseland mellem modsætningspar, hvor verdens kompleksitet og sammenfiltrering får lov at komme til sin ret.

De to heltes mission foranlediger en del antropomorfisme, som kan være svær at skelne fra den egentlige tilbedelse af de guder, som jo ofte er til stede i naturen. Et eksempel på sådan en antropomorfisme lyder: "Giv mig en drøm, bjerg, giv mig et godt tegn!" (s. 49, v. 2).

Antropomorfisme er et problematiseret greb inden for økokritikken. At tillægge omverdenen menneskelige egenskaber for bedre at kunne forholde sig til den opfattes af nogen som antropocentrisk. Jævnfør min tidligere redegørelse for *Gilgameshs* generelle tendens til at fortrylle materialiteten, vælger jeg i dette spørgsmål at lægge mig op ad Jane Bennets syn på antropomorfisme:

"an anthropomorphic element in perception can uncover a whole world of resonances and resemblances - sounds and sights that echo and bounce far more than would be possible were the universe to have a hierarchical structure." (Bennet, 2010, 99). Antropomorfisme kan altså være et greb, der åbner verden og dens objekter op for en non-hierarkisk samhørighed.

Heller ikke denne tolkning lader sig dog stå uimodsagt, da den cederskov, de to helte er i færd med at drive rovdrift på, *også* er besjælet - af monsteret Humbaba. Men måske er det forskellen, der er væsentlig: Humbaba er et virilt monster, der i kraft af sin beskyttertrang indbyder til kamp. På den anden side har vi bjerget, som leverer drømme, og overfor det inviteres subjektet dermed til at åbne sig i en modtagelig, afvæbnet bevægelse. Gennem den sidste tilgang tilbydes vi at åbne os for omverdenens projiceringer, hvilket jo er det diametralt modsatte af, hvad antropomorfisme sædvanligvis klandres for (nemlig at projicere menneskelige egenskaber over på omverdenen).

Afslutningsvist ønsker jeg også at fremhæve *Gilgameshs* omgang med materialiteterne, som ofte udpensles meget specifikt. Materialet er ikke et tomt, sprogligt symbol; det er *noget i sig selv* og værd at beskrive. Dette tema slås an allerede i starten: “Led efter kisten med cedertræ,/ åbn dens låg af bronze./ Luk døren op til dens hemmeligheder,/ tag tavlen af lapis lazuli ud og læs højt.” (s. 16, v. 1). Materialet kommer simpelthen før teksten, hvilket i økologisk sammenhæng er soleklart, men i rational forstand også burde være indlysende, i og med at det altid vil være en materialitet, der konsoliderer forudsætningerne for kunsten. Det rent materielle spor i *Gilgamesh* blander sig også med det mere åndelige, når guddommelige skabninger selv bliver kropsligt dechifreret: “Himmelyren sjaskede savl i ansigtet på ham”, og senere “skar de hjertet ud af den” og dens øvrige indvolde ligeså (s. 74-75). Også dette viser, hvordan *Gilgamesh* på uendelige planer vikler sig ind og ud af sig selv og sine modsætningspar og sammenfiltrer sine udsagn i et netværk, der i den grad kalder på dybdegående læsning.

Konklusion og perspektivering

I min pilotanalyse åbner jeg nogle mulige døre for et fremtidigt forskningsprojekt. Temaerne, jeg slår an, er følgende:

- Den fysiske verdens fortryllelse
- Naturen som trickster
- Vigtigheden af balance (mellem menneske og omverden for eksempel)
- Antropomorfisme som lydhørhed snarere end antropocentrisme
- Materialitetens væsentlighed.

Ud fra disse temaer konkluderer jeg, at *Gilgamesh* er et værk fyldt med sameksisterende modsætningspar, der skaber en form for grenværk af modsigelser og dekonstruktion af egne udsagn, hvor verdens kompleksitet og sammenfiltrering får lov at komme til sin ret. Sådan unddrager værket sig også ethvert forsøg på entydig opsummering, hvilket rummer et klart økologisk og økokritisk potentiale. Det er dette potentiale, jeg ser et forskningsprojekt udtømme videre via bl.a. de spor, jeg her har lagt frem.

Jeg forventer i projektet at finde frem til nogle af de samme konklusioner blot mere udfoldede og underbyggede. Derudover kunne det være spændende at sammenligne *Gilgamesh* med andre værker, hvis det viser sig oplagt. I min prøveanalyse i bilag 2 nævner jeg fx Biblen, som danner kontrast til de polyteistiske religioner og kulturer. Også inddragelse af de antikke eposser vil kunne forankre økokritikken godt og grundigt i vestlig kultur.

Tak

En stor tak skal lyde til min forskerkontakt Torsten Bøgh-Thomsen, ph.d. ved Syddansk Universitet, for litteratursøgning, sparring og læsninger af mine udkast til min synopsis og pilotanalyse. Også mange tak til min forskerkontakt Tobias Skiveren, ph.d.-studerende ved Aarhus Universitet, for litteratursøgning og inputs i begyndelsen af projektet.

Derudover ønsker jeg at takke Liv Fernley Schoppe, talentkoordinator på Roskilde Gymnasium, for at introducere mig til Projekt Forskerspire og for sparring og gode råd.

Litteraturliste

Bøger og tidsskrifter:

Alser, B. & Lindtner, C. (red.) (1984). *GADS religionshistoriske tekster*. Gads forlag.

Bennett, J. (2010). *Vibrant Matter*. Duke University Press.

Buell, L. (1995). *The environmental imagination*. Harvard University Press.

Bøgh-Thomsen, T. (2017). *Skyggepunkter, mudder og menneske-atomer – natur og materialitet i H.C. Andersens forfatterskab*. Syddansk Universitet. Det humanistiske fakultet.

Flinker, J. (2016). Kingo og Klima – en økokritisk læsning af Aandelig Siunge-Koors Første Part og Anden Part. *SPRING - tidsskrift for moderne dansk litteratur* (39).

Glotfelty, C. & Fromm, H. (1996). *The Ecocriticism Reader*. University of Georgia Press.

Holmes, B. (2017). Foreword: Before Nature? Christopher Schliephake, *Ecocriticism, Ecology, and the Cultures of Antiquity*. Lexington Books.

Meillassoux, Q. (2010). *After finitude*. Bloomsbury Publishing.

Mitchell, S. (2004). *Gilgamesh: A New English Version*. Free Press.

Morton, T. (2019). *Økologi uden natur*. Forlaget Spring.

Morton, T. (2011). Here comes everything: The promise of Object-Oriented Ontology. *Qui Parle* (19).

Næss, A. (1976). *Økologi, samfunn og livsstil: utkast til en økosofi*. Universitetsforlaget.

Skiveren, T. & Gregersen, M. (2016). *Den materielle drejning*. Syddansk Universitetsforlag.

Ukendt (2019). *Gilgamesh*. Gyldendal.

Internetmateriale:

Bøgh-Thomsen, T. (2015, 28. september). *Vildmarken ligger langt fra Danmark*. Lokaliseret d. 12. september 2019 på: <https://www.vinduet.no/vildmarken-ligger-langt-fra-danmark/>

Bilag 1

Budget

Aflønning af studentermedhjælper	7000 kr
Bøger	3000 kr
Kontor	4000 kr
Transport	1000 kr
Uforudsete afgifter	1000 kr
I alt	<u>16.000 kr</u>

Bilag 2

Pilotanalyse

“Det var ham, der så Dybet, jordens fundament,/ der kendte vejene og forstod alt” (s. 15, v. 1).

Allerede i de første linjer af det 4000 år gamle babylonske epos *Gilgamesh* får vi præsenteret vores hovedperson af samme navn som en ophøjet og indviet agent, der har opnået en vis indsigt. I hvad? Jorden. Ordene skal nemlig forstås meget konkret, forstår vi senere, da Gilgamesh (som ved at have bundet sten om fødderne får hjælp af tyngdekraften) sænkes ned i “Verdensdybet” (s. 130). Denne erfaring skal efter sigende gøre ham ung igen, hvilket han ihærdigt søger i værkets sidste del. Med sig fra dybet fragter han en plante, som besidder denne livskraft, man kan spise sig til. Da Gilgamesh opmuntret er på vej hjem med planten, bliver den dog stjålet og ædt af en slange, hvilket får ham til at opgive. At det er jorden, der besidder denne fortryllende livskraft, og at det er et dyr, der stjæler den, er karakteristisk for værket som helhed. Det er ikke gennem gudsfrygtig bøn, man frelses. Det er jorden, der besidder kraften, og det er dyret, der kan tage den fra ham igen af ren og skær instinkt: “En slange vejrede plantens duft,/ den krøb i al stilhed hen og stjal den,” (s. 131, v. 3). Den fysiske verden i *Gilgamesh* er i det hele taget dybt mystisk, men denne egenskab transcenderer aldrig i ren abstraktion - altid er den indeholdt i fysikken selv. Dette giver mindelser om Mortons begreb ”strange stranger”, der beskriver objekters egenskab af aldrig at ville kunne forstås udtømmende eller tilbunds gående: ”*strange stranger* names an uncanny, radically unpredictable quality of life forms.” (Morton, 2011, 3).

Det er problematisk at snakke om “naturen” i *Gilgamesh*, al den stund at et sådant ord ikke er nævnt en eneste gang i værket. Der er kun nævnt de partikulære elementer i vores begreb om naturen: skove, træer, floder osv. Man kan betvivle, om de overhovedet havde et begreb om naturen. I hvert fald skriver Brooke Holmes om den efterfølgende græske kultur: “the modern use of the word nature to cover a wide range of ideas associated with the environment (...) does not coincide with the semantic field of any greek lexeme” (Holmes, 2017, ix-x). I *Gilgamesh* er “naturens”⁸ rolle dynamisk: Guderne kan inkarnere dens fænomener, den kan være besjælet, fortryllet, eller den kan være mørk, farlig og tilbagetrukket. Det er måske dette forhold, der gør det svært at samle omverdenen i ét begreb - men i denne sproglige “mangel” fravrister man sig også tilbøjeligheden til at distancere sig fra naturen og betragte den som en orden, der kan holdes på afstand. Timothy

⁸ Jeg kommer for nemheds skyld til at bruge naturbegrebet som en fællesbetegnelse for det, der i *Gilgamesh* ligger uden for bymurene.

Morton, som er en af de mest markante kritikere af den distance, anskuer også dette potentiale og bemærker, at “oprindelige samfund ofte henviser til naturen som en omskiftelig trickster snarere end som en fast grund under fødderne.” (Morton, 2019, 32).

At *Gilgamesh* ikke opererer med et stringent naturbegreb, betyder imidlertid ikke entydigt, at det kulturelle opererer i idyllisk samkvem med naturen uden nogen idé om hieraki. Gilgamesh er ekspansiv og styrer sin by, Uruk, med hård hånd - så hård, at guderne er nødt til at kreere hans modstykke, Enkidu, for at modvirke Gilgamesh. Det er Aruru - skaberen af hele menneskeslægten - som skaber Enkidu: “Aruru vaskede sine hænder,/ klemte et stykke ler af og kastede det ned i vildmarken./ I vildmarken skabte hun heltens Enkidu” (s. 18, v. 7). Det er selvfølgelig bemærkelsesværdigt, at han skabes ud af ler. I sumerisk religion er alle mennesker skabt af jord - endda vokset op som planter (Alser & Lindtner, 1984). Jeg synes dog, det mest interessante er, at han kreeres for at danne modpart til Gilgamesh og skabe balance;⁹ derfor danner de en vildmand, der drikker med de andre dyr ved vandhullet og har en krop “dækket af pels” og hårstrå “tykke som kornaks” (s. 19, v. 1). Det er deres håb, at han kan slå den kulturelle konge. For at skabe ligevægt bør det naturlige gribe ind i kulturen på samme måde, som der er tendens til det modsatte. I *Gilgamesh* er denne naturens handling vel at mærke intenderet og ikke blot en biologisk konsekvens af menneskelig rovdrift. Naturen har, i mere bogstavelig forstand end i moderne økokritisk lingo, agens, dels fordi den er nært knyttet til de virksomme guder, dels fordi den i sig selv er fortryllet, hvilket jeg vil se nærmere på senere.

Det lykkes dog ikke Enkidu at gøre det af med Gilgamesh. Tværtimod bliver de bedste venner og drager ud på en voldelig ekspedition for at fælde cederskovens træer og slå skovens vogter ihjel. Det er værd at bemærke, at deres venskab først indledes, da Enkidu er blevet menneskeliggjort. Menneskene i byen kultiverer ham: “Enkidu salvede sig i olie og blev til et menneske” (s. 27, v. 5). Dette citat indeholder en skarp skelnen mellem natur og kultur, da det er salven, der skaber mennesket ved at trække dyret op af vildmarken og fremmedgøre det i kulturens dufte. Men ligeså snart man i *Gilgamesh* synes at have spottet en sådan pointe, bliver den modsagt: Det er ikke entydigt to virile venner, der som repræsentanter for kulturen begiver sig ud for at fælde cederskovens træer. Det er også to mennesker, der har brug for massiv hjælp fra guderne for at klare missionen, og det er en fortælling om at ofre for at få noget igen. Og så modarbejder naturfænomenerne også internt sig selv: Solguden hjælper heltene, mens stormguden hjælper

⁹ Ideen om balance synes generelt at være meget væsentlig i *Gilgamesh* og måske for polyteistiske kulturer som sådan, i modsætning til monoteistiske religioner som kristendommen hvor mennesket direkte opfordres til at bestyre omverdenen. Også dette spor vil en mere udtømmende læsning kunne følge.

Humbaba, cederskovens vogter. Denne konstante dialektik viser, hvordan *Gilgamesh* bestandigt undsiger sig dikotomier (som nødvendigvis indeholder en konflikt) og istedet opererer i et grænseland mellem modsætningspar, hvor verdens kompleksitet og sammenfiltring får lov at komme til sin ret.

De to heltes mission foranlediger en hel del antropomorfisme, som kan være svært at skelne fra den egentlige tilbedelse af de guder, som jo ofte inkarnerer naturfænomener. Et eksempel på antropomorfisme lyder: “Giv mig en drøm, bjerg, giv mig et godt tegn!” (s. 49, v. 2). Det lyder som en henvendelse, der åbner op for øget lydhørhed over for den materielle verden. Antropomorfisme er et problematiseret greb inden for økokritikken, da at tillægge omverdenen menneskelige egenskaber for bedre at kunne forholde sig til den af nogen opfattes som den ypperste form for antropocentrisme. Jævnfør min tidligere redegørelse for *Gilgameshs* generelle tendens til at fortrylle materialiteten, vælger jeg i dette spørgsmål at lægge mig op ad Jane Bennets syn på antropomorfisme: “an anthropomorphic element in perception can uncover a whole world of resonances and resemblances - sounds and sights that echo and bounce far more than would be possible were the universe to have a hierarchical structure.” (Bennet, 2010, 99). Antropomorfisme kan altså være et greb, der åbner verden og dens objekter op for en non-hierarkisk samhørighed. Heller ikke denne tolkning lader sig dog stå uimodsagt, da den cederskov, de to helte er i færd med at drive rovdrift på, *også* er besjælet - den vogtes af monsteret Humbaba. Men måske er det forskellen, der er væsentlig: Humbaba er et virilt monster, der i kraft af sin beskyttertrang indbyder til kamp. På den anden side har vi bjerget, som leverer drømme, og overfor det inviteres subjektet dermed til at åbne sig i en modtagelig, afvæbnet bevægelse. Gennem den sidste tilgang tilbydes vi altså at åbne os for omverdenens projiceringer, hvilket jo er det diametralt modsatte af, hvad antropomorfisme sædvanligvis klatres for (nemlig at projicere menneskelige egenskaber over på omverdenen).

Disse to typer kan også karakteriseres som hhv. maskulin (konfrontatorisk) og feminin (modtagelig)¹⁰, og der er ingen tvivl om, hvad der præsenteres som mest økologisk. Denne læsning ville være berigende for økofeminismen¹¹, men jeg finder den ikke tilstrækkeligt underbygget til at inddrage i dette forskningsprojekt.

Afslutningsvist ønsker jeg også at fremhæve *Gilgameshs* omgang med materialiteterne, som ofte udpensles meget specifikt. Materialet er bestemt ikke et tomt, sprogligt symbol; det er *noget i sig*

¹⁰ Disse “kønnede” egenskaber skal selvfølgelig udelukkende forstås i teoretisk forstand.

¹¹ Økofeminismen kæder maskulin (patriarkalsk) adfærd historisk sammen med kapitalisme og dennes udnyttelse af naturen og ser et økologisk potentiale i det kvindelige.

selv og værd at beskrive. Værkets materialitet må også i sin tid have påkaldt sig megen opmærksomhed, da det ikke var muligt som i dag at skrive på anonyme papirark, som i høj grad adskiller teksten fra dens materialitet. Dette tema slås an allerede i starten: “Led efter kisten med cedertræ,/ åbn dens låg af bronze./ Luk døren op til dens hemmeligheder,/ tag tavlen af lapis lazuli ud og læs højt:” (s. 16, v. 1). Materialet kommer simpelthen før teksten, hvilket i økologisk sammenhæng er soleklart, men i rational forstand også burde være indlysende, i og med at det altid vil være en materialitet, der konsoliderer forudsætningerne for kunsten. Det rent materielle spor i *Gilgamesh* blander sig med det mere åndelige, når guddommelige skabninger selv bliver kropsligt dechifreret: “Himmelyren sjaskede savl i ansigtet på ham”, og senere “skar de hjertet ud af den” og dens øvrige indvolde ligeså (s. 74-75). Også dette viser, hvordan *Gilgamesh* på uendelige planer vikler sig ind og ud af sig selv og sine modsætningspar og sammenfiltrer sine udsagn i et netværk, der i den grad kalder på dybdegående læsning.

Temaerne, som jeg her slår an, er altså som følger:

- Den fysiske verdens fortryllelse
- Naturen som trickster
- Vigtigheden af balance (mellem menneske og omverden for eksempel)
- Antropomorfisme som lydhørhed snarere end antropocentrisme
- Materialitetens væsentlighed.

Disse temaer underbygger min læsning af værket som værende fyldt med konstante modsætninger og dekonstruktion af egne udsagn, og på den måde unddrager det sig læsninger, der forsøger at opsummere det absolut. At verdens kompleksitet og sammenfiltrering i grænselandet mellem dikotomier får lov at komme til sin selvstændige ret, rummer åbenlyst et økologisk potentiale. Det er dette potentiale, jeg ser et forskningsprojekt udtømme videre via bl.a. de spor, jeg her har lagt frem.